

پنجاب وچ انگریزی دی سگھیا دا سوال

پروفیسر پریتم سنگھ پنجاب دے اگھے ودوان تے چنتک
ہن۔ پنجابی زبان، ساہت تے سبھیچار لئی اوناں نے عمر
بھر لکھیا تے سوچیا ہے۔ کجھ مہینے پہلاں ہی اوناں دی بابا
فرید بارے کھوج بہرپور پُستک دی چوکھی چرچا ہوئی۔ ہتھلا لیکھ
اوناں پنجاب وچ انگریزی دی سگھیا بارے لکھیا ہے، جو اسیں
آپنے پاٹھکان دی نظر کر رہے ہاں۔

آج دے پنجاب دے سگھیا دے کھیتر وچ انگریزی پردھان بہاشا
ہے۔ پنجاب دی سرکاری بہاشا بہاویں گرمکھی وچ لکھی پنجابی
بہاشا ہے پر سکولاں وچ نرسری توں لے کے میٹرک تے ہائر
سیکنڈری تک تے اگوں بی۔ اے۔ دے پہلے، دوجے تے
تیجے بہاگاں وچ انگریزی بہاشا ہر ودیارتھی نوں مجبوراً پڑھنی
ہی پیندی ہے۔ ایہ پر بندھ سرکاری تے غیر-سرکاری دوواں تران
دے سکولاں تے کالجوں اتے اکسار لاگو ہے۔ جو کوئی ودیارتھی
ہائر سیکنڈری توں لے کے بی۔ اے۔ تک دے کیسے سالانہ امتحان
وچ انگریزی دے پرچے وچ نسچت نمبر لے کے پاس نہیں ہندا،
اوہ بہاویں باقی دے سارے مضموناں وچ پاس ہووے، اوس نوں سکول
بورڈ/یونیورسٹی وچ دتے سارے امتحان وچوں فیل کر دتا جاندا
ہے۔ اس ویلے میرے پاس پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ تے گورو نانک
دیو یونیورسٹی، امرتسر دے پچھلے سال (۲۰۰۷) بی۔ اے۔ (بھاگ پہلا)
دے انکڑے موجود ہن۔ انہاں انکڑیاں انوسار لازمی انگریزی
وچوں فیل ہون کارن سارے امتحان وچوں فیل کیتے گئے امیدواراں
دی گنتی انج بندی ہے :

پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ بی۔ اے۔ (بھاگ پہلا)، ۲۰۰۷

۱. لازمی انگریزی دے امتحان وچ بیٹھن والے کُل اُمیدوار
۳۱۴۳۰

۲. پاس ہوئے اُمیدوار ۱۵۴۶۰

۳. فیل ہوئے اُمیدوار ۱۵۹۷۰

گورو نانک دیو یونیورسٹی، امرتسر بی۔ اے۔ (بھاگ پہلا)، ۲۰۰۷
۱. لازمی انگریزی دے امتحان وچ بیٹھن والے کُل اُمیدوار
۲۷۱۸۶

۲. پاس ہوئے اُمیدوار ۱۳۳۰۱

۳. فیل ہوئے اُمیدوار ۱۳۸۸۵

دوواں یونیورسٹیاں وچ بی۔ اے۔ دے پہلے بھاگ وچ لازمی انگریزی
دے امتحان وچ پاس ہون والیاں نالوں فیل ہون والیاں دی
گنتی جویں کہ پاٹھک آپ ویکھ سکدے ہن، زیادہ ہے۔ اندازہ
ہے، پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ دے اسے امتحان دی لازمی انگریزی
دے پرچے وچ وی پھیلھاں دی گنتی قریب-قریب اسے نسبت
نال پاس ہون والیاں توں وڈھ ہی ہووگی۔ ۱۹/۱۸ سال دی عمر
دے انہاں فیل دسے گئے ہزاراں پنجابی نوجواناں نوں، انگریزی
وچ پاس نہ ہون کر کے ہر سال ہر تران دی اُچیری پڑھائی توں
وانجھا رکھیا جا رہیا ہے، ہالاں کہ انہاں وچوں بہت سارے
نوجوان اپنے ہور مضموناں وچ بڑے ودھیا نمبر لے کے پاس
ہوئے ہونگے۔

آپنے سٹینو دی غیر-حاضری وچ میں ایہ مضمون بول کے اپنے
مٹر پرنسپل جوگندر سنگھ نوں لکھوا رہیا ساں تاں اوناں
مینوں ٹوک کے اپنے ویلے دے اک ویدیارتھی دا قصہ انج سُنایا۔
ایہ گل ۱۹۶۱ دے گروکشیتر یونیورسٹی، گروکشیتر دے کیمسٹری دے

ایم۔ ایس۔ سی۔ دے پہلے بیچ دی ہے۔ داخلا مَیْرٹ دے آدھار ' تے ہونا سی۔ ساڈے وچوں سبھ توں وڈھ مَیْرٹ والا چمن لال بہار دواج سی پر اوہ انگریزی وشے وچ فیل ہو گیا، اس لئی اوس نوں داخلا نہ مل سکيا۔ ایہی وِدیارتھی ۱۹۶۳ دے بیچ وچ وی کیمسٹری وچوں فسٹ آیا سی۔ پر انگریزی نے اوس دے کیمسٹری دے گیان نوں پُنگرن دا کوئی موقع نہ دتا۔ ایہ تان ہے اک اُمیدوار دا دکھانت۔ مینوں یقین ہے کہ اس تراں دے ہزاراں/نوجواناں دے بھوکھاں دا گھان ساڈیاں یونیورسٹیاں وچ ہر سال ہوئی جا رہیا ہے۔ انہاں وچاریاں دا قصور ایہی ہے کہ اوہ انگریزی دے پرچے وچ سو وچوں ۳۳ نمبر نہیں لے سکے۔ کھاگئی خصماں نوں اس تراں دی انگریزی، جو ساڈے نوجواناں دیاں آساں۔ اُمیدان نوں لتاڑ۔ لتاڑ سٹی جاندی ہے۔ پنجاب دے نوجواناں دی چنگی بھلی سوجھ۔ بوجھ جان مانسکتا نوں انگریزی وچ معیار توں ہیٹھلے درجے دی دس کے رد کری جان والی سگھیا نیتی توں بچاؤ کرنا ضروری ہے پر ایہ کیویں ہووے؟

میری سوچ نالوں گجھ تکھیری سوچ والے ساتھی تان جھٹ گھاڑا لے کے انگریزی دا گھان کرن لئی کاہلے پے جائگے پر اس معاملے نوں گنہیر سوچ۔ وچار نال بچھن دی لوڑ ہے۔ قصور نہ تان ساڈے گبھرواں، خاص کر کے پینڈو دی پچھوکر والیاں دا ہے نہ انگریزی دا۔ قصور سلیبس بناؤن والیاں دا تے انگریزی پڑھاؤن والیاں دا ہے۔

ہر اک جماعت دا سلیبس بناؤن والیاں تے پاٹھ پُستکان تیار کرن والیاں نوں بالکل سپشٹ ہونا چاہیدا ہے کہ اسیں جو گجھ کر رہے ہاں، اوس نال کھڑا منتو پورا کرنا

ہے؟ کیہ اسیں انگریزی بہاشا سیکھاؤنی ہے کہ انگریزی بہاشا راہیں
 انگلستان دے اتہاس، ساہت تے کلچر دے ودوان پیدا کرنے
 ہن؟ میں بالکل سپشٹ ہاں کہ بی۔ اے۔ دی پدھر تگ پنجاب
 دی سیکھیا دا پر بندھ کرن والیاں نوں اپنے ساہمنے کیول انگریزی
 بہاشا سیکھاؤن دا ٹیچا رکھنا چاہیدا ہے، کوئی ہور نہیں۔ جے
 اوناں نوں میری ماتنا منظور ہووے، تاں اوناں لئی اس نتیجے
 تے پہنچنا مشکل نہیں ہونا چاہیدا کہ ساڈے سارے سکولان دے
 سلیبس، سمیت پاٹھ سمگری دے، آپروکت منتو دی پورتنی نوں مکھ
 رگھ کے تیار نہیں ہوئے۔ ایہی حال کالجاں دا ہے۔ اجیہی حالت
 وچ پڑھاؤن والے سپشٹ نہیں ہو سکدے کہ اوناں نوں کس منتو
 دی پورتنی لئی رکھیا گیا ہے۔

انگریزی سیکھاؤن دی ساڈی ورتمان ودھی کئی اسپہل ہے، اس
 دا اندازہ اتہوں وی لگ سکدا ہے کہ ساڈا انگریزی سیکھاؤن
 دا سارا زور انگریزی لکھن، سیکھاؤن اتے لگدا ہے، انگریزی
 بول سکن وچ کشتلتا ہے کہ نہیں، اس دی پرواہ نہیں کیتی جاندی۔
 انگریزاں جاں امریکنان وانگ شدھ انگریزی وچ بول سکن
 دی مہارت دی سکھلائی کسے وی پاٹھکرم دا حصہ نہیں ہے۔ اس
 دا نتیجہ ایہ ہندا ہے کہ ساڈے بی۔ اے۔ پاس ودیارتھی، بلکہ
 انگریزی دی ایم۔ اے۔ دی سندلے چکے نوجوان وی، جدوں
 کسے اجیہے مقابلے دے امتحان وچ بیٹھدے ہن، جتھے وائوا
 انگریزی وچ ہندا ہے تاں انگریزی بولن دا ابھياس نہ ہون
 کارن سبھ گجھ سمجھدے ہوئے وی، مٹی دے مادھو بن کے بیٹھے
 رہندے ہن جاں ٹٹی-فٹی غلط-ملط انگریزی بول کے فیل ہو،
 گھر مڑدے ہن۔

ساڈے راجسی تے راجکی نیتا پنجابی نوجوانان وچ انگریزی دے

اس سنکٹ توں چنگی تراں جاو ہن تے اپنے ولوں اس دا
 علاج کرن لئی نرسری توں ہی سکولوں وچ انگریزی دی پڑھائی
 لازمی بنا کے نسجنت ہو بیٹھے ہن پر اوناں دی افسر شاہی اوناں
 نوں ایہ نہیں دس رہی کہ جد توں انگریزی دی پڑھائی نرسری
 توں لازمی بنائی گئی ہے، اڈوں توں انگریزی دی سگھیا دا
 ساڈے پڑھاراں نوں اگا کوئی فائدہ نہیں ہویا۔ ہاں، بچیاں
 دی ماں-بولی پنجابی دی سگھیا نوں دھکا ضرور لگا ہے۔ ساڈے
 خصماں نوں اس نکے جے نقطے دی سمجھ نہیں آئی کہ پرائے
 پنجاب وچ جہڑی انگریزی بہاشا پنجویں جماعت توں پڑھائی جاندی
 سی، بدلے ہوئے حالات انوسار، اوس دے منتوان، اوس دے پاٹھکرم
 تے پڑھائی دے نشانیاں اتے آدرشاں وچ سدھار دی لوڑ سی
 نہ کہ نرسری توں انگریزی لاگو کرن دی۔ جے سچمچ اسپن اپنے
 ودیارتھی ورگ دا بہوگہ اُجلا کرنا چاہندے ہاں تاں سانوں
 سگھیا دی ہر پدھر تے انگریزی دے پاٹھکرم تے سگھیا
 دی ودھی وچ اک دم سدھار لیاؤن دی لوڑ ہے۔
 انگریزی جس تراں اس ویلے پڑھائی جا رہی ہے، ایہ اوہی ہے
 جو لارڈ مکالے نے ساڈی غلامی دے دنوں وچ ساڈے اتے
 تھپی سی۔ اڈوں سانوں، غلاماں نوں، انگریزی مجبوراً پڑھنی پیندی
 سی۔ ہن حالات بدل چکے ہن۔ انگریزی دُنیا دا سبھ توں
 بلوان بہاشائی مادھیم بن چکی ہے۔ سانوں جویں اپنی سگھیا،
 وپار، انتراشٹری سبندھاں تے ہور تکنیکی پیشیاں لئی ڈاکٹری،
 انجینیری تے کنپیوٹری گیان لئی، انگریزی دی لوڑ ہے، تویں
 ہی انگریزی دے ادھیاپکاں دی وشو-ویاپی منگ پوری کرن لئی اپنے
 نوجوان وشیشگ تیار کرن دی وی ضرورت ہے۔ انگریزی نوں اسپن،
 اپنی پیاری ماں-بولی نوں مارن لئی ورتن دی تھان، آرتھک خوش حالی

دے سند وجوں ورتتا سِکھنا ہے۔ اس کم لئی ساڈے کول قریب-قریب
 ساری لوڑیندی سمگری موجود ہے۔ انگریزی ہر یونیورسٹی وچ اگے
 ہی پڑھائی جا رہی ہے۔ پنجاب دے ہر سکول وچ وی پڑھائی جا
 رہی ہے۔ انٹراشٹری پدھر دے چھاپیخانے موجود ہن۔ اخبار ہتھیرے
 چھپدے ہن۔ صرف انگریزی پڑھاؤن دے منتو تے ودھیاں بدلن
 دی لوڑ ہے۔ انگریزی اس ویلے ساڈے نوجواناں دی جوانی کھا
 جان والی لائنت بنی ہوئی ہے۔ پڑھاؤن دی ٹھیک ودھی ورتن نال
 ایہی انگریزی وردان ثابت ہو سکی ہے۔

انگریزی دی سِکھیا دا سوال کیویں سلجھے؟

جہڑی پاٹھ سمگری اس ویلے لگی ہوئی ہے، اوس وچ ڈھیر سدھار
 دی لوڑ پویگی۔ گاندھی جی تے نہرو توں لے کے پورن سنگھ،
 گھشونت سنگھ تے ملک راج آنند تک سارے بڑی شدھ انگریزی
 لکھن والے ہن۔ انہاں دیاں رچناواں وچوں اپنے اتہاس، اپنے
 سبھیاچار، اپنیاں قدراں-قیمتاں تے پرسدھ دھارمک آگواں تے
 دیش بھگتاں دے پاٹھ لے لے کے پڑھائیئے تاں ساڈے ودیارتھیاں
 دی سمجھ-سوجھ وچ ودھیرے روشنی آویگی۔ انگریزی لیکھکاں ولوں
 انگریزی ساہت تے سبھیاچار دیاں چونویاں لکھتاں دیاں پاٹھاں
 وچوں دیش نہیں، ودیش ہی لبھیاگا۔ انگریزی سکھاؤن دی آڑ
 ہیٹھ اسیں اپنی ہی اولاد نوں انگریز برتیاں والے کالے صاحب
 جاں میاں بنائی جا رہے ہاں۔ جے نہ یقین آوے تاں میری
 انگلی پھڑ کے آو میں تہانوں پٹیا لے دے غلام راجیاں ولوں
 استہاپت یادوندر پبلک سکول وچ لے چلاں۔ سانوں کیوں نہیں
 بھلدا کہ جنہاں نئے-بھجے سکولاں نے انگریزی مادھیم اپنایا
 ہویا ہے، اوناں دیاں کڑیاں دی وردی سلوار-قمیض دی تہاں سرکٹ
 تے بلاؤز کیوں ہے؟

مُکدی گل ایہ ہے کہ پنجاب وچ انگریزی پڑھاؤن ویلے پنجاب
دے ہت نوں مگھ رکھنا ہووے تان پاٹھ پُستکاں پنجاب مُکھی
بننگیاں، انگلستان مُکھی نہیں، جوین کہ اس ویلے عام طور
تے ہن۔

پنجاب دے سکولان، کالجاں تے یونیورسٹیاں نوں اپنے نیماں وچ
اک سودھ ایہ کر لینی چاہیدی ہے کہ جے کوئی ودیارتھی، پنجابی
نوں چھڈّ کے کسے وی ہور بہاشا وچ پاس نہیں ہندا تان اوس
نوں امتحان وچوں فیل نہیں ایلانا جاویگا تے نہ اگلی جماعت
وچ اوس دے داخلے اُتے کوئی بندش ہوویگی۔

پنجاب دی ہر یونیورسٹی وچ انگریزی بہاشا دے ماہر پیدا کرن
لئی بی۔ اے۔ دے پہلے سال توں ایم۔ اے۔ دے آخری سال تک
اک وکھرا پنج سالہ کورس ہووے، جس وچ ہور پیشاورانا جاں
کتا مُکھی کورساں وانگ گنتی دیاں سیٹاں ہون جو مُقابلے دے
امتحان نال بہریاں جاں۔ اس چینل راہیں تیار ہوئے ماہر پنجاب
توں علاوہ ہور راجاں وچ بڑی آسانی نال کھپ سکنگے تے مُقابلے
دے امتہاناں وچ وی سپہلتا دی آس نال بیٹھنگے۔ اس تراں
دیاں پنج سالہ چینلاں ماہر پیدا کرن لئی سارے وڈے مضموناں
لئی ہونیاں چاہیدیاں ہن۔ ارتھ شاستر، اتہاس، راجنیتی شاستر تے
بہوگول توں لے کے بہاشاواں تے کومل کلاواں تک ہر اوس مضمون
لئی وشیش چینل چاہیدی ہے، جس دے ماہراں دی پنجاب تے اس
دے گوانڈھیاں نوں لوڑ پیندی ہے۔ وشیش چینلاں نوں چھڈّ کے
باقی دی ورتمان چینل وچ انگریزی لازمی نہیں، اوپشنل ہووے۔
اس وچوں فیل ہون والا سارے امتحان وچ فیل نہ منیا جاوے۔

میں آپنا ایہ لیکھ پنجاب وچ انگریزی دی پڑھائی تے اس

دے اِمتہانی پربندھ نوں، جو اِس ویلے ساڈے گبھرواں دے اِک
 وڈے حصے دے بھوکھ نوں بنجر بنا رہیا ہے، نوں لاجہدائک
 بناؤن دی منشا نال لکھیا ہے۔ ماں-بولی پنجابی دا پگھ پور دیاں
 میں کدیں وی انگریزی دی اہمیت توں انکاری نہیں ہویا۔ میرا
 ورودھ اِس بڑی اہم وِدیشی بہاشا دے پرائمری دی پدھر تے
 انیائی دخل بارے ہی رہیا ہے، جو اَج وی اوسے تراں قائم
 ہے۔ پنجاب وِچ انگریزی دی پڑھائی نوں ٹھک سر کرن تے
 پنجاب دے گبھرواں تے مٹیاراں لئی لاجہدائک بناؤن لئی میں آئے
 اِس لیکھ وِچ اچیری سیکھیا دا جو چوکھٹا سُجھایا ہے، اوس
 نوں ودھیرے سپشٹ تے درڑھ کراؤن لئی میں انت وِچ ڈہرا
 دیندا ہاں۔

- ۱۔ جے اسیں انگریزی بہاشا نوں جروائے حاكماں دی بہاشا ہی
 سمجھدے رہے تاں ساڈا اِس ول ویریاں والا وتیرا ہونا
 قدرتی ہووے گا۔ ہُن حالات بہت بدل چکے ہن تے انگریزی
 بہاشا دُنیا دی سیکھیا، وپار، انترراشٹری سبندھاں تے میڈیا
 وِچ سبھ توں وڈھ ورتیا جان والا بہاشائی سند ہے۔ اِس لئی اِس
 توں دور رہ کے اسیں آپنا نقصان کر رہے ہووانگے۔
- ۲۔ اِس بہاشا نال دوستانہ پاؤن لئی سانوں آپنی ماں-بولی پنجابی
 دی قربانی دین دی لوڑ نہیں۔ ساڈے بچیاں لئی، ساڈے جہڑے سیاسی
 آگو، دھونس دی ورتوں کر کے نرسری توں انگریزی دی پڑھائی لازمی
 بنا رہے ہن، اوہ اچیت ہی ماں-بولی پنجابی دے وکاس وِچ
 انچاپے اڑکے پا رہے ہن، انگریزی دا کوئی فائدہ نہیں
 کر رہے۔ اِس لئی جے اوہ پنجاب دے ہتاں وِچ دلچسپی رکھدے
 ہن تاں نرسری توں پرائمری شریئی دے انت تک انگریزی نوں
 پنجابی دی سونکن بناؤن والا حکم واپس لین دی کرپا کرن۔

اس تران پنجاب دے بُدھی مان طبقے دا انگریزی نال خاہ-مخاہ
دا ورودھ آئے-آپ مگ جاویگا۔

۳۔ انگریزی سکولان کالجیاں وچ ہن وانگ جاری رہے پر اس
وچ جان، پنجابی نوں چھڈ کے، کسے وی ہور بہاشا وچ پاس
ہونا ضروری نہ ہووے۔ انگریزی وچ پاس نہ ہون والیاں دا
سال نہ ماریا جاوے۔ پاٹھ پُستکان وچ پنجاب دے اتہاس، سبھیچار،
آلے-دوآلے تے دھرم، آد نال سنبدھت پاٹھ ہون تے سلیبس وچ
لکھتی انگریزی دے نال انگریزی بولن اُتے زور ہووے۔

۴۔ ڈاکٹری تے انجینیری دے کورساں وانگ اک وگھری چینل
ہووے، جس وچ مقابلے دے امتحان راہیں داخلا ہووے۔ ایہ چینل
انگریزی دے ماہر پیدا کرن لئی ہوویگی۔ ایہ چینل پنجاں سالان
وچ انگریزی دے اوہ ماہر پیدا کریگی، جنہاں دی منگ اس
ویلے ساری دُنیا وچوں ہو رہی ہے۔ ساڈے نوجوان انگریزی دے
ودواناں دی کھپت لئی ایہ اک نواں راہ گھلھیگا۔

میری اس یوجنا اُتے ساڈے سرکاری افسراں تے یونیورسٹیاں
دے ودواناں ولوں سانجھا وچار-وٹاندرا ہونا چاہیدا ہے تاں جو
انگریزی دے نقصان دین والے پگھ جھاڑ کے نرول اجیہا پاٹھکرم
بنایا جاوے، جو ساڈے نوجوان گبھرواں تے مٹیاراں نوں دُنیا
بھر وچ نویں روزگار مہیا کر سکے۔

(سماپت)

پروفیسر پریتم سنگھ

-۲، پریت نگر،

(/ای (اوا، اُر/۶/اوااؤو

